

SEVERUSLAR DÖNEMİ KADIN PORTELERİ*

Women Portraits of Severan Period

(Makale Geliş Tarihi: 14.12.2018 / Kabul Tarihi: 22.05.2019)

Özge ALTUN^{†**}

Öz

Roma İmparatorluk Tarihine baktığımız zaman, Severuslar Döneminde sosyal, ekonomik ve siyasal krizlerin giderek arttığı görülmektedir. Severuslar Dönemi sonrasında gerçekleşen 3.yy krizleri de bu durumun en iyi göstergesidir. Makalenin konusunu oluşturan "Severuslar Dönemi Kadın Portreleri"nde, imparatorluk içinde yaşanan karışıklıkların portre stiline etkisi ve sonucunda oluşan stilin özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Severuslar Dönemi kadın portreleri stili ve önemli şahsiyetlerinin portrelerinin kimlik tespitinde kullanılabilecek karakteristik özellikler saptanmaya çalışılmıştır. Makale içinde Severuslar Döneminde öne çıkan ve bilinen kadınlar (imparatoriçeler) ve portre örnekleri kronolojik bir sırayla tanımlanmıştır. Augustalardan sonra sivil portreler değerlendirilmiştir. Sonuçlar genel değerlendirme kısmında bütün olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roma İmparatorluğu, Severuslar Dönemi, Portre Sanatı.

Abstract

When we look at the history of Roman Empire, it is seen that social, economic and political crises have increased gradually in the period of Se-

---

* Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında gerçekleştirilen "Geç Roma Dönemi Portreleri" isimli doktora tez çalışmasının bir bölümünden türetilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Bozok Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, *Asst. Prof. Dr. Bozok University Faculty of Science and Literature, Department of Archaeology*, ozge.altun@bozok.edu.tr ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7491-5794>

verus. The crisis of the 3rd century after the Severus Period is also the best indicator of this situation. In the Severus Women Portraits, which constitute the subject of the article, the effects of the confusion experienced in the empire on the portrait style and the characteristics of the style that were created as a result were tried to be determined. In addition, Severus style of female portraits and characteristic features that can be used in identification of portraits of important personalities are tried to be determined. In the article, the most prominent and known women (empresses) and their portrait samples of Severus Period are described in chronological order. Civilian portraits are evaluated after the Augustas. The results are discussed as a whole in the overall assessment.

Keywords: Roman Empire, Severan dynasty, Portrait sculpture.

Roma İmparatorluğu geniş sınırlarına rağmen kültür ürünlerinin yapımında özellikle stillerin belirlenmesinde kontrolü kendi elinde tutmuştur (Özgan I 2013: 13). Bu bağlamda sikke, mimari heykeltıraşlık vb alanlarda uygulanacak portrelerin stili İmparatorluk tarafından belirleniyordu. İmparator ve İmparatoriçenin portreleri de stili belirleyen başlıca materyallerdi. Sivil portrelerde dönemin yöneticilerinin portre stili dikkate alınarak yapılıyordu (Özgan I, 2013: s. 128).

Severuslar Dönemi için de imaj belirlenmesinde kriterler değişmemiştir, ancak olasılıkla ekonomik ve sosyal sıkıntıların başlaması portrelerin ifadelerinin değişmesine daha gerçekçi yapılmalarına neden olmuştur (Septimius Severus portrelerinde ve Julia Domna'nın sikke portrelerinde ile yavaş yavaş başlar. Bknz. McCann 1968, Baharal 1992: 116). Bu çalışmada bahsettiğimiz stil değişiminin Severuslar Dönemi Kadın portrelerine ne şekilde yansıdığı belirlenmeye çalışılmış ve öncelikle İmparatoriçelerin portrelerinden yola çıkılmıştır daha sonra sivil portreler değerlendirilmiştir. Portrelerin kronolojik sırayla ele alınmasına özen gösterilmiştir.

1. Julia Domna Portreleri

Julia Domna Heliogabalus Suriye Emesa'daki Heliogabalus tapınağı yüksek rahiplerinden Julius Bassianus'un kızıdır (Maggie 1991, SHA I: 377 dipnot 5). Julia Domna'nın doğum tarihi net olmamakla birlikte 170/174 olarak düşünülmektedir (Levick 2007: p. Chronology). Septimius Severus'un ikinci karısı olan Julia Domna, 193 yılında Septimius Severus'un yanında Augusta unvanını almıştır, 55 yaşında 217 yılında ölmüştür (Kersauson 1996: 360).

Julia Domna portreleri Severuslar Dönemi Kadın portreleri içinde en iyi biçimde çalışılmış ve sınıflandırması yapılmış portrelerdir (Özgan III 2015: 65-73). Julia Domna portreleri buldukları yer ve müzelere göre isimlendirilmiş ve J. Meisher tarafından 6 prototip içinde sınıflandırılmıştır (Kersauson 1996: 360, Gabii, Vienna, Leptis, Berlin, Munich ve Vatican tipleridir).

Julia Domna portreleri yukarıda belirttiğimiz üzere iyi çalışılmış portrelerdir. Araştırmacıların bir kısmı İmparatoriçenin imajının yeni bir saç modasını gösterdiğini belirtirken bir kısmı özellikle erken dönem portrelerinde (Resim 1, 4a-b) ve sikke portreleri üzerindeki bazı imajlarında (Resim 5) Geç Antoninler etkisi olduğunu (Bknz. Claudia Antonia Sabina Lahdi Morey 1924: 17) özellikle Genç Faustina (Resim 2) portreleri ile benzerlikler gösterdiğini belirtmektedir (Baharal 1992: 110-112, Rowan 2011: 252-253). Roma İmparatorluk Döneminde portreler için seçilen imajlar dönemsel farklılıklar göstermektedir ancak eldeki örneklere baktığımızda stillerdeki geçişlerin hiç bir zaman keskin olmadığı görülmektedir. Severuslar Dönemi içinde aynı şey geçerlidir ve bunun bizce iki nedeni vardır. İlk nedeni Septimius Severus kendisini ve ailesini Antoninler soyu ile bağlantılı göstererek İmparatorluğunu sağlam temellere oturtmak istemesidir (Bu durum başka araştırmacılar tarafından da belirtilmiştir. Bknz. McCann 1968: 95-99, 103-106, Rowan 2011: 252, Lusnia 1995.). İkinci nedeni ise var olan saç modasının ve portre stiline belirli bir süre daha kullanılmaya devam etmiş olmasıdır.

Julia Domna portreleri oldukça fazla çalışılmış olmakla birlikte belirlenen tipler üzerinden değerlendirmeler yapılmış karakteristik özellikleri bu tipler altında karmaşık bir şekilde belirtilmiştir. Herhangi bir portreyi tanımlayabilmek için kimlik tespitinin yapılması önemlidir, bu noktada belirleyici unsur tipik özellikleridir. Ayrıca dönemsel stil ve teknik farklılıklarını en iyi şekilde gösteren ve ele geçen başka eserlerin tarihlendirilmesinde rol oynayan bu şahsiyetlerin portrelerinde kullanılan özgün niteliklerdir. Bu nedenle Julia Domna portreleri yüz ve saç işlenişi üzerinden iki aşamada değerlendirilerek karakteristik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. İlk olarak Julia Domna portrelerinin yüz özellikleri ele alınmıştır. İmparatoriçe, genellikle sağlıklı ve genç yüz hatlarına sahip biri olarak tasvir edilmiştir. Yüzünün kemikli yapısı, yanakların ve çenenin hafif biçimde ovalleştirilmesiyle naif bir görüntü kazanmıştır. Alın kısmı başını çevreleyen peruk nedeniyle üçgen bir yapı almıştır. Kaşlar belirgin bir yay çizerken kaş çatısı keskin verilerek gözler derine alınmıştır. Tel tel işlenen kaşlar burun köküne doğru uzatılarak bitişik görüntüsü verilmiştir ki bu durum Julia Domna'ya karakteristik bir özellik kazandırmıştır. Badem şeklinde gözlerin kapakları belirgin işlenmiştir. Özellikle alt göz kapığı gözaltı torbalarıyla birleşik şişkin verilmiştir. Düzgün kemerli belirgin burun, burun kanatlarından çıkarak ağız kenarına uzanan naso labial çizgilerle vurgulanmıştır. Ayrıca naso labial çizginin yüzü bölen yapısı yanakların dolgun görünmesini sağlamıştır. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz sağlıklı ve enerjik ifadenin oluşmasını sağlamıştır. İnce dudaklar, kapalı ve gergin verilmiştir. Ağız kenarında görülen çukurluklar, kaşlarında olduğu gibi yüze karakteristik bir anlam katmıştır. Bu çukurluklar özellikle oğlu Geta portreleri (Resim 3) ile benzerlik göstermektedir (Altun 2016: 36-38). Portreleri yapan ustalar olasılıkla akrabalık bağımlı belirtmek için böyle bir benzerliği kullanmış olabilirler. Portrelerinde genelinde çene kısmının hafif dışa çıkık ve uzun verildiği gözlenmektedir. Roma Döneminde ka-

dın portrelerinde karakteristik özellikler yerine ideal güzellik tercih edilmekle birlikte güçlü fizyonomiye sahip bireysel özellikler idealize edilmemiştir (Fejfer 2008: 351-352). Julia Domna Portreleri de yüz fizyonomisinde ayırt edilebilen karakteristik özellikleri ile gerçekçi olarak adlandırılabilir portreler grubu içerisinde değerlendirilebilir.

İkinci olarak, Julia Domna'nın portrelerinde tipolojik değerlendirmelerde kullanılan bölüm saç yapısıdır ve aynı şekilde belirlenen sınıflandırmalar içinde detaylar belirtilmiş ancak kimlik tanımlamasında yardımcı olacak karakteristik özelliği net bir şekilde belirtilmemiştir. Yüz fizyonomisinde belirgin olan detaylar kadar saç işlenişinde de karakteristik bir stili vardır. Julia Domna portrelerinde saçın en karakteristik özelliklerinden birisi ortadan ikiye belirgin şekilde ayrılan ve başın etrafını tamamen saran yüksek bir peruk¹ kullanılmasıdır (Resim 1, 6a-b, 8, 9, 10, 14). Geç Antoninler etkisinde yapılan portrelerinde bile alını piramidal şekilde yüksek bırakarak başın etrafını saran peruk belirgindir (Resim 4a-b, 5). Başın arka tarafında bandın açıkta bıraktığı saç merkezde kaba olmayan bir topuz yapılmıştır (Resim 5, 4b, 6c). Saç telleri merkezdeki topuz dairesine doğru ince ve dalgalı teller halinde yönlendirilmiştir. Zülüfler, saçın durağan yapısına canlılık kazandıracak şekilde bant altından çıkarılarak belli edilmiştir (Resim 4b, 5, 6b, 8, 9, 10). Julia Domna portrelerinin çoğunda peruğun yapılış ve zülüflerin gösteriliş şeklinin bilinçli olarak yukarıda açıkladığımız biçimlerde yapıldığı ve karakteristik bir özellik oluşturduğu söylenebilir.

Julia Domna'nın genç imajdaki portreleri yanında olgun, yaşı ilerlemiş bir kadın olarak betimlendiği portrelerinde de (Resim 8, 9) genel yapının değişmediği görülmektedir.

Bu genel imajına ek olarak resmi törenler için tasarlanmış onun dinsel ve siyasal kimliğini vurgulayan ikinci bir imajı olduğunu belirtebiliriz. Bu ikinci imajda saçlar genellikle başın tepe noktasına kadar örtülür² (Resim 11, 12a, 13, 14). Örtü dışında kalan saçlar neredeyse çene kemiğine kadar paralel dalgalar halinde indirilmiş ve diğer portrelerinde gördüğümüz peruğu hatırlatır şekilde iri dalgalı verilmiştir. Omuz üzerine arkadan getirilerek düşürülen saçlar daha ince telli ve hafif dalgalı olarak yapılmıştır. Yüz anatomisinde kaşlar ve ağız yapısı yukarıda belirttiğimiz Julia Domna özelliklerini taşımaktadır. Bu tipin resmi törenler için kullanıldığını bize ispat eder nitelikte olan betimlemesi ise Leptis Magna'daki ka-

¹ Yanlara doğru dalgalı şekilde inen bandın peruk olduğu düşünülmektedir (Bartman 2001, s. 14). Günümüzde olduğu gibi antik dönemde de kadınların saç süslemesinde kullanılan objelere (Yıldırım 2009: 113) önem verdikleri dikkate alındığında peruk dışında başka bir obje olabileceğini akla getirmektedir. Başın etrafında gördüğümüz bu nesne de yün ya da kaba bir kumaştan yapılmış bir bant olabileceğini düşündürmektedir (Resim 7).

² Sikke portrelerinde kullanılan kamusal imajlarında başı çoğunlukla açıktır (Kamusal imajları için ayrıca bkz. Rowen 2011: 249-256). Saç ve yüz işleniş yukarıda belirttiğimiz özelliklerle tutarlılık göstermektedir.

bartma üzerinde görülen tasviridir (Resim 13). Bu imaj olasılıkla Septimius Severus iktidarının ortalarında tercih edilmişti. Severus'un iktidarının son yıllarına doğru olabileceğini düşündüğümüz portresinde (Resim 12a-b) saçlar aynı şekilde başın tepe noktasına kadar örtülmüş ve örtünün bittiği yere merkeze doğru yükselen bir stephane takılmıştır. Stephanenin takılması ile peruk üzerinde oluşan baskı dışı doğru kabarık verilmesiyle vurgulanmıştır. Baş kapatan örtü omuzlar üzerinden aşağıya indirilmiştir. Saçlar tamamen arkada toplanarak boyun çıplak bırakmıştır. Yüzünde durağan ve ciddi bir ifade hissedilmektedir ki hem ifade hem stil özellikleri Argentarii Kemerü üzerindeki betimlemesi ile benzerdir (Resim 15).

Julia Domna portreleri için tanımladığımız karakteristik özelliklerin kullanılması özellikle Nero sonrası hâkim olan ideal ve abartılı güzellik anlayışının (Özgan II 2013: 103-119) yerini daha doğal ve ciddi bir stile bıraktığının işareti olarak değerlendirilebilir. Bu daha gerçekçi stilin yaratılmasında, siyasal ve sosyal gelişmelerin portre tiplerini etkilediği, gücünü kısmen de olsa yitirmeye başlayan Roma İmparatorluğunda, imparatoriçenin gösterişli yapılacak tasvirlerinin Severus'un rakipleri tarafından koz olarak kullanılabilmesi ihtimali de önerilebilir.

2. Fulvia Plautilla Portreleri

Septimius Severus'un yönetiminde preatorian muhafızlığı yapmış aynı zamanda iyi bir politikacı olan Fulvius Plautianus'un (Wiggers-Wegner 1971: 115, Nodelman 1982: 105) kızıdır. Fulvius Plautianus iktidardaki gücünü arttırmak için kızını Septimius Severus'un büyük oğlu Caracalla ile evlendirmiştir³. Plautilla'nın söz hakkı olmadığını anladığımız bu evlilik, babasının hırsları sonucunda önce babasının sonra da Plautilla'nın öldürülmesi ile son bulmuştur (Nodelman 1982: 105; SHA vol. I- Sep. Severus 404).

Fulvia Plautilla'nın Caracalla ile olan evliliği süresince yapılmış portrelerinin büyük kısmı olasılıkla *Damnatio Memoriae* kararından sonra tahrip edilmiştir. Bununla birlikte, kısa bir süre Augusta olmasına ve ölümünden sonra hakkında "*Damnatio Memoriae*" kararı çıkartılmasına rağmen ele geçen az sayıda portresi neredeyse Julia Domna portreleri kadar sınıflandırılmıştır (Varner 2004: 165, Nodelman 1982: 105). Biz burada Plautilla portrelerini değerlendirirken bu sınıflandırmaları kısmen göz ardı ederek, genel anlamda Plautilla portreleri nasıl anlaşılır karakteristiği nedir onu belirlemeye çalışacağız.

Araştırmacılar Plautilla portrelerinin tipolojisi oluşturulurken sikke portreleri üzerinden hareket edilmiştir⁴ (Hill 1979: pl. 7, 17-21, Jucker 2003: 78, Karaoğlan 2019: 9). Bunun nedeni kesin olarak ona atfedilebilecek portre büstlerinin

³ Bu evlilik gerçekleştiğinde hem Caracalla hem de Plautilla çocuk sayılabilecek yaşıydılar bkz. Özgan III 2015: 95.

⁴ Bunun nedeni *Damnatio Memoriae* kararından sonra portrelerinin tahrip edilmesi nedeniyle Plautilla'yı gösteren en kesin veriler sikkeler olmasıdır.

kesin olarak belirlenememiş olmasıdır. Biz Fulvia Plautilla portrelerini ele alırken gösterdikleri yaş durumuna göre iki grup içinde değerlendirdik. İlk grup evlendirildiği ve neredeyse çocuk yaşta olduğu portrelerinden oluşmaktadır⁵ (Resim 15-16). Sikke üzerinde profilden betimlenmiş olan Fulvia Plautilla'nın saçları, başın etrafını tamamen sarar şekilde tutamlara ayrılmış ve başın tepe noktasında belirgin yuvarlak bir topuz yapılmıştır. Saçın ayrılan her bir tutamı sıkı bir şekilde burgu yapılmıştır (örgü?). Alın, şakaklar ve ense üzerinde saç örgüsüne dâhil edilemeyen kısa saç tutamları dikkat belirtilmiştir. Bu saç tipi ve topuzun yukarıdaki yapısı çocukluğunun naifliğini yansıtmaktadır. Bu saç biçimi "*melonensträhnenfrisur*" (kavun biçimli) olarak adlandırılmaktadır (Nodelman 1983: 112; Wiggers- Wegner 1971: 117-120). Günümüzde benzer biçimde kullanılan saç modelleri bulunmaktadır. Başın çevresi saran ve *kavun dilimi* olarak adlandırılan yapının oluşmasını sağlayan sıkı saç tutamlarının örgü ile yapılmış modellerine 'Cornraw' (Mısır sırası) (Resim 17) denilmektedir. Uygulandığı zaman kişiye derli toplu bir görünüm sağlayan bu saç biçimi günümüzde hem çocuklarda tercih edilen hem de kadınların severek kullandığı bir modeldir.

Profilden verilen portresinde yüz anatomisine baktığımızda dar ve küçük alın, keskin kaş kemeri, iri gözler ve düzgün kemerli burun görülür. Ağız kapalı, dudaklar dolgun verilmiştir. Çene dışı çıkık ancak yüz ile uyumlu bir oranda verilmiştir. Burada unutulmaması gereken nokta portrenin sikke üzerine basıldığıdır, detaylarda eksiklikler olabilir. Ancak yüz fizyonomisinde, dolgun dudaklar, iri gözler ve durgun ifade dikkati çekmektedir.

Günümüzde Vatikan Müzesi'nde bulunan Fulvia Plautilla portresi (Resim 19a-b), alın üzerine düşen kısa saç parçaları, bakışlarındaki durağanlık ve tahrip olmasına rağmen hissedilen dolgun dudaklar I. Tip sikke portreleri ile uyum içindedir.

Fulvia Plautilla'nın ele aldığımız diğer portreleri, sikke portrelerinden oluşturulan tipolojide Tip II'den Tip V'e kadar (Tip V dâhil) olan portreleridir. Bu tipinde ergenlikten çıkmış genç bir kadın olarak betimlendiği gözlenir ve tarafımızdan Tip 2a ve Tip 2b olarak iki alt gruba ayrılmıştır⁶. Buna göre, Tip 2a'da saçların, yatay (sağdan sola doğru) tutamlar (sarmalar) halinde sadece başın etrafını sarmıştır⁷, kalan saçlar enseden başın yukarısına doğru plaka şeklinde topuz yapılmıştır (Resim 20-21). Tip 2a'nın yüz fizyonomisine baktığımızda, alın daha yüksek ve düz verilmiştir. Kaş kemeri belirgin bir yay çizer. Gözler özellikle göz kapakları belirgin verilmiştir. Dudaklar dolgun, çene hafifçe öne çıkıktır. Yüz geneli itibarıyla uzamıştır. Sikke portrelerine ek olarak bu tip içinde değerlendirebileceğimiz portrelerine örnek olarak, Fulvia Plautilla olarak tanımlanan J. Paul Getty Mu-

⁵ Sikke Portreleri içinde I.Tip olarak adlandırılır.

⁶ Tip 2a sikke portrelerinde II ve III. Tiplerdir. Tip 2b ise sikkeleri üzerinde tanımlanmış IV. Ve V. Tiplerdir.

⁷ Tip I'de ensedeki saçlarda tutamlar halinde sarılarak (burgu yapılarak) yukarıya uzatılmıştır.

seum'da (Resim 22a-b) ve Vatikan Müzesinde bulunan portreyi (Resim 23a-b) gösterebiliriz. Tip 2b'de (Resim 24-25), yüz fizyonomisinde alın ve burun kökü arasındaki geçişin daha belirgin yapıldığı dikkat çeker. Yüz biraz daha uzun ve köşeli bir yapı kazanmıştır. Dudaklar dolgun olarak yapılmıştır. Saç biçimine baktığımızda artık belirgin saç tutamlarının yapılmadığını, dalgalı hatları belli olan saçın düz bir şekilde taranarak kulakları kapatacak şekilde arkaya götürüldüğü ve ense üzerinde bir topuz yapıldığı görülmektedir.

Sonuç olarak Fulvia Plautilla portreleri için; 1. Tip için (Çocukluk Portreleri) saçların ense kısmındakilerde dâhil olmak üzere dikey ve belirgin biçimde birbirinden ayrılan tutamların parçalara ayrılarak başın tepe noktasında üzerinde birleştirilip topuz yapılması, alın, şakaklar ve ense üzerinde kısa saç tüyleri saç biçimi için karakteristik özelliklerdir. Yüz fizyonomisinde, dışa çıkık alın, yuvarlak yüz yapısı ve dolgun dudaklar karakteristik özellikler olarak gösterilebilir. Tip 2a'da saç biçimi yatay tutamlar halinde sadece başın etrafını saran saçların enseden başın yukarısına doğru plaka şeklinde toplanması ile oluşturulmuş bir formdur. Yüz fizyonomisinde görülen karakteristik özellikler, iri gözler, uzamış yüz yapısı ve dolgun dudaklardır. Tip 2b'de saçların taranarak kulakları kapatacak biçimde boyna doğru indirilmesi ve ense ile baş arasında basık bir topuz yapılması karakteristiktir. Yüz ifadesinde durağan bakışlar, uzun ve köşeli yüz yapısı, dolgun dudaklar belirgin özellikleridir. Her üç tipinde de tutarlı bir şekilde devam eden özelliğinin dolgun dudak yapısı olduğu söylenebilir.

3. Julia Maesa Portreleri

Julia Maesa, Severuslar Döneminin ilk imparatoriçesi Julia Domna'nın kardeşidir (Bernoulli 1984: 95). Julia Maesa bu akrabalık bağı kullanarak iki torununun da imparator olmasını sağlamış ve uzun süre iktidarda rol oynamıştır (Bowman-Garnsey vd. 2008: 22).

Julia Maesa'nın yönetimdeki etkin rolüne rağmen portreleri hakkındaki verilere genellikle sikkeler üzerindeki portrelerinden ulaşılmaktadır. Bununla birlikte sikkeler üzerinde yüz fizyonomisine uygun biçimde yaş izleri ve ifadenin oldukça başarılı bir şekilde belirtildiği söylenebilir. Araştırmacılar sikke portrelerinden yola çıkarak, Julia Maesa portrelerini saç biçimlerine göre sekiz farklı tipe ayırmışlardır (Resim 26) (Wigger-Wegner 1971: 154). Biz saç tiplerine ek olarak yüz fizyonomisindeki özelliklere göre alternatif bir tipoloji sunmaya çalışacağız.

Sikke portrelerine baktığımız zaman Erken (Tip I)-Orta (Tip II)- Geç (Tip III) olarak gruplandırabileceğimiz üç grup karşımıza çıkar. Bu üç grup Julia Maesa'nın yüz anatomisinde görülen değişimlere göre belirlenmiştir. Buna göre:

Erken Tip (Tip I): Bu portre tipinde (Resim 27-28), yüz anatomisinde görülen yüksek ve gergin alın yüze ciddi bir ifade katmıştır. Kaş kemeri keskin olmayan ancak fark edilebilir bir kavisle gösterilmiştir. Derinde verilen göz çukurunda, iri gözler belirgindir. Ayrıca göz kapakları şişkindir. Burun düzgün kemerli ve hafifçe kalkıktır. Ağız kapalı, üst dudak ince, alt dudak dolgunur. Elmacık kemikleri oldukça belirgindir. Dudaklar gergindir. Dudakların gergin görüntüsü, elmacık ke-

miklerinin belirgin yapısıyla uyum içindedir. Çene kemikli ve sivridir. Bu tipin en belirgin özellikleri yüzün köşeli yapısı ve vurgulanan elmacık kemikleridir.

Orta Tip (Tip II): Orta Tip olarak değerlendirdiğimiz portrelerinde (Resim 29-30), kemikli zayıf yüz yapısı devam eder. Bakışlar sabit, ağız kapalı ve gergindir. Bu tip portrelerinde önemli olan yaş işaretlerinin, sikke portresi olmasına rağmen belirtilmesidir. Alın üzerinde kırışıklık benzeri gevşemenin verilmesi ayrıca neredeyse göz pınarından başlatılan naso labidal çizginin vurgulanması kadın portrelerindeki pürüzsüz yapının kırıldığını belirtmesi açısından önemlidir.

Geç Tip (Tip III): Bu grup içinde yer alan portrelerinde (Resim 31-32) tam anlamıyla yaşını almış bir büyükanne gibi gösterilmiştir. Yüz anatomisinde görülen şişkin kaş çatısı, yüze sert bir ifade kazandırmıştır. Bunun yanında yüzün genelinde gevşek deri dokusu ve dolayısıyla sarkmış gerdan dikkat çekmektedir. Portrenin genelinde bir imparatoriçenin asaleti hissedilirken, ilk bakışta yaşını almış bir kadının göze çarpmaktadır.

Julia Maesa portrelerinde dikkati çeken özellik yüz anatomisinde sert hatlarla, yaşlanma çizgileri ve gevşek deri yapısıyla daha gerçekçi bir ifadeye sahip olmasıdır. Bu durum ideal güzellik anlayışının değiştiğini ve gerçekçiliğin kadın portrelerinde etkisini göstermeye başladığını düşündürmektedir.

4. Julia Soemias Portreleri

Julia Soemias; Elagabalus'un annesi ve Julia Maesa'nın kızıdır (Bernoulli 1984: 82). Elagabalus'u iktidara getirmek için annesi ile birlikte hareket etmiş ancak daha sonra iktidarın arkasında güç olma konusunda Julia Maesa ile mücadeleye girmiştir (Burns 2007: 101). Julia Soemias genellikle lüks düşkünlüğü ve abartılı hareketleri ile ön plana çıkmasına rağmen siyasi ve sosyal olaylarda da etkin rol oynamıştır. Elagabalus'un kurduğu kadınlar senatosunda Romalı Kadınların sosyal statülerinin ve davranış şekillerinin belirlendiği bu senatonun başı olmuştur (Burns 2007: 101). Ayrıca Roma senatosuna katılan tek kadın olmakla ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Varner 2004: 194). Julia Soemias'ın iktidarı elinde tutma hırsı, oğlunun ve kendinin abartılı, güvenilmez hareketleri bir süre sonra Roma'daki etkin güçleri rahatsız etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak 222 yılında oğlu ile birlikte öldürülmüş ve haklarında Damnatio Memoriae kararı çıkartılmıştır (Wigger-Wegner 1971: 146, Varner 2004: 188, Burns 2007: 214).

Julia Soemias'ın öldürülmesi ve hakkında çıkartılan Dmnatio Memoriae kararı sonucunda portreleri büyük oranda tahrip edilmiştir. Portreleri hakkındaki değerlendirmeleri genellikle sikkeler üzerinde bulunan betimlemelerinden yapıyoruz. Bunun sonucu olarak yüz anatomisinden daha çok saç biçimlendirme şekilleri, Julia Soemias'ın portrelerinin sınıflandırılmasında etkin rol oynamıştır.

Saç kuaföründe üç ana tip takip edilebilmektedir (Resim 33) (Wigger-Wegner 1971: 161). Bu tipler arasındaki fark detaylarda topuzun yapılış şekline-

dir ve ortadan ikiye ayrılarak taranan saçların ense üzerinde topuz yapılması ortak özellikleridir (Resim 34-36). Detaylara baktığımızda saçların iki şekilde tarandığı gözlenmektedir. İlkinde kulakları tamamen kapatacak şekilde taranırken (Resim 34-35), ikincisinde kulak arkasına götürülerek kulakları açıkta bırakacak şekilde tarandığı ve ensede toplandığı görülmektedir.(Resim 36). Julia Soemias'ın portrelerine bakıldığında saç biçimlendirmesinde Julia Maesa'nın ve Fulvia Plautilla'nın bazı tipleri ile benzerlikler gösterdiği söylenebilir⁸.

Yüz yapısı, iki sikke portresinde (Resim 34, 36) keskin hatlarla vurgulanırken bir sikke portresinde (Resim 35) daha yuvarlak hatlara sahiptir. Bakışlar sabit, ağız kapalı ve gergin verilmiştir. Julia Maesa'nın ciddi ifadesi ile benzerlik göstermektedir.

Julia Soemias portreleri için belirlenen saç tipleri de dâhil olmak üzere karakteristik olarak tanımlayabileceğimiz özellikler yoktur. Saç kuaförü Severuslar Döneminin sade saç stilini yansıtır. Yüz ifadesindeki keskin hatların ve ciddi ifadenin, naif kadın portrelerinden farklı olması nedeniyle gerçekçi bir etki taşıdığı söylenebilir.

5. Julia Cornelia Paula-Aquilia Severa-Annina Faustina Portreleri

Severuslar Döneminde Caracalla'nın ölümü sonrasında ortaya çıkan karışıklılar ve iktidar mücadelesi, Elagabalus'un annesi ve büyükannesi yardımıyla tahta çıkmasıyla kısmen son bulmuştur (Bowman-Garnsey vd. 2008: 20-22). Elagabalus iktidarda tam anlamıyla söz sahibi olamamıştır. Ayrıca davranışları Roma üst sınıfı tarafından geleneklerin, ahlakın, sosyal değerlerin çöküşü olarak algılanmış bunun sonucunda da 222 yılında suikast sonucu öldürülmüştür (Bowman-Garnsey vd. 2008: 21-22). Elagabalus yönetimde olduğu süre boyunca üç evlilik yapmıştır. Julia Cornelia Paula, Aquilia Severa ve Annina Faustina Elagabalus'un kısa süreli eşleridir. İlk eşi JuliaCornelia Paula asil bir ailenin kızıdır ve evliliklerini Julia Maesa ayarlamıştır (Altun 2016: 74). Caracalla'nın Fulvia Plautilla ile olan evliliği gibi zoraki ve siyasi bir evliliktir. Elagabalus kısa bir süre sonra Julia Cornelia Paula'dan boşanmıştır. İkinci eşi olan Aquilia Severa ile olan evliliği kendi seçimidir ve yasaları çiğnemiştir. Aquilia Severa Vesta Tapınağı rahibesidir ve evlenmesi yasaktır. Ancak Elagabalus'un Heliogabalus kültüne takıntılı sayılabilecek bağlılığı ve Roma'da bu dini yaygınlaştırmak istemesi nedeniyle aklınca kutsal bir evlilik gerçekleştirmiştir (Altun 2016: 51-52). Elagabalus daha sonra iki evlilik daha gerçekleştirmiştir. Önce ikinci eşinden boşanıp Annina Faustina ile daha sonra boşanıp tekrar ikinci eşi Aquilia Severa ile evlenmiştir.

Elagabalus yönetiminde Julia Soemias ve Julia Maesa kadar ön plana çıkmamış bu kadınlar, Severuslar Döneminin kadın portreleri hakkında genel bir ti-

⁸ Julia Maesa'nın 2,3 ve 4. Tipi (Resim 26), Fulvia Plautilla'nın IV ve V. Tipi (Resim 24-25) ile benzerdir.

poloji oluşturmamıza yardımcı olmaktadır. Bu kadınların portrelerinin en belirgin ortak özelliği Severuslar Döneminin saç örgüleri ve topuzlarına sahip olmasıdır.

Julia Cornelia Paula'nın portreleri Elagabalus'un diğer eşlerine göre daha belirgin özellikler göstermektedir. Portrelerinde örgülü ve örgüsüz olmak üzere iki saç tipi karşımıza çıkmaktadır. Her iki saç kuaförü de Fulvia Plautilla'nın portre tiplerini anımsatmaktadır. Örgülü olarak yapılan saç modeli Fulvia Plautilla'nın II. ve III. Tipi ile benzerdir (Resim 20-21). Saç tutamlara ayrılarak yatay şeritler oluşturulmuş ve enseden başın tepe noktasına doğru plaka şeklinde geniş bir topuz yapılmıştır (Resim 37, 38). Örgüler kulakları açıkta bırakacak şekilde arkaya uzatılmıştır. İkinci tipte ise saçlar ortadan ikiye ayrılarak, kulak arkasından enseye uzatılmış ve ense üzerinde bir toka yardımıyla topuz yapılmıştır (Resim 39a,b,c). Saç tutamları hafif dalgalı olarak verilmiştir, başı üzerinde merkeze doğru yükselen bir stephane bulunur.

Julia Cornelia Paula portrelerinde yüz anatomisine baktığımızda, sikkelerinde dar alın, belirgin kaş kemeri ve çekik göz yapısı standart özellikleridir. Burun genellikle düzgün kemerli bir yapıya sahiptir. Ancak bazı portrelerinde gaga gibi kavisli verilmiştir (Resim 37). Ağız kapalı, dudaklar dolgunur. Çene kısmı sikkelerinde Louvre Müzesinde yer alan portresine göre daha sert verilmiştir (Resim 39a,c).

Elagabalus'un diğer eşleri Aquilia Severa (Resim 40) ve Annia Faustina (Resim 41) portrelerinde saç yapısı genel itibarıyla benzerdir. Ortadan ikiye ayrılan saç düzenli bir şekilde taranarak kulak arkasına uzatılmış ve ensede topuz yapılmıştır. Bazı portrelerde her iki kadının da stephane taktıkları görülmektedir (Bknz. Wigger-Wegner taf.43d-43f). Yüz anatomilerinde karakteristik olarak adlandırabileceğimiz özellikler yoktur.

Severuslar Döneminde Elagabalus iktidarında kısa sürelerle Augusta olmuş bu kadınların portre tanımlamaları genel olarak sikkeler üzerinde yer alan betimlemelerinden yapılmıştır. Kişisel olarak karakteristik ifadeleri yoktur ancak dönemin stili göstermeleri açısından önemlidirler. Portrelerde görülen saçların sade yapısı, bakışların odaklanması ve yüzlerdeki ciddi ifade Severuslar Dönemi bayan portrelerinde görülen gerçekçi unsurlar olarak değerlendirilebilir.

6. Julia Mamae Portreleri

Julia Mamaea Severus Alexander'ın annesi ve Julia Maesa'nın kızıdır (Bernouilli 1984:108, Kosmetatou 2002: 398, Burns 2007: 207). Severuslar Döneminin güçlü kadınlarından bir tanesidir, Roma İmparatorluk Döneminde yönetimde kadın etkisinin zirvesini temsil eder (Burns 2007: 224). Alexander Severus'un iktidarı süresince yanında etkin bir rol oynamış, yönetime en iyi senatörleri, memurları dâhil etmeye çalışmıştır (Brennan, Turner&Nicholas 2007: 43, Burns 2007: 224). Bununla birlikte aşırı kontrolcü yapısı ve oğlunu fazlaca yönlendirmesi bir süre sonra

rahatsızlıklara yol açmıştır. Bu rahatsızlıkların artması Julia Mamaea'nın tavırlarını değiştirmemesi hem oğlunun hem de kendinin ölümüne neden olmuş ve Severuslar Dönemi son bulmuştur (Bowman- Garnsey vd. 2008: 26).

Julia Mamaea'nın hem sikke hem de mermer portreleri bulunmaktadır. Bu portrelerin ortak özelliği saçın ortadan ikiye ayrılarak kulak arkasına götürülmesi ve başın arkasında topuz yapılmasıdır. Saç kuaförü Julia Domna'nın saç biçiminin daha yumuşatılmış şeklidir (Burns 2003: 6). Sikke portrelerinde genellikle başında bir stephane ile betimlenmiştir (Resim 42). Yüz anatomisine baktığımızda; dar alın, kemerli burun ve belirgin gözler standart diyebileceğimiz özelliklerdir. Kapalı ağız, ince dudaklar ve hafif gülümser ifade ise yüze karakteristik bir anlam katmıştır. Sanki korumacı ve kendi bildiğini okuyan yapısı portrelerine yansımıştır. Karşısındaki küçümser şekilde imalı bir gülümsemeye sahiptir. Kulak altından başlayan çene kemiği ve çene oldukça keskin verilmiştir.

Julia Mamae'ya atfedilen mermer portrelerine baktığımızda saç biçiminde değişiklik görülmez. Günümüzde "*vak dalgası*" olarak adlandırılan biçimde hareketlendirilen saçlar, ense üzerinde topuz yapılmıştır (Resim 43, 44a-b). Yüz anatomisine baktığımızda, sikke portrelerindeki keskin hatların biraz daha yumuşadığı ancak karakteristik yapısını kaybetmediği görülür. Bunlar; uzun ve köşeli yüz yapısı, kemerli burun, ince gergin dudaklar olarak sıralanabilir. Ayrıca odaklanmış ciddi bakışlar da Julia Mamaea portrelerinin karakteristik özellikleri arasında gösterilebilir.

Julia Mamaea'nın sikke portrelerine en yakın örnek Capitol Müzesinde bulunan portresidir (Resim 43). Baş boyundan hafifçe sola döndürülmüştür. Dar alın, yüksek kaş çatısı ile gözler derine çekilmiştir. Göz kapakları belirgin yapılırken bakışlar bir noktaya sabitlenmiştir. Burun kemerli ve belirgindir. Ağız kapalı, üst dudak ince, alt dudak dolgun yapılmıştır. Sikke portrelerinde gördüğümüz imalı gülümseme vurgulanmıştır. Çene kemiği ve çene köşeli hatlara sahiptir. Bu durum yüze sert bir ifade katmıştır.

Julia Mamaea'nın portreleri için ağız kenarında verilen çukurlukların ve hafif gülümsemenin karakteristik olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanında Julia Maesa portrelerinde görülen cesur gerçekçilik (Burns 2007: 210), Julia Mamaea portrelerinde de kendini göstermektedir. Mermer portrelerinde rahatlıkla görülebilen naso labidal çizgiler kadın portrelerindeki yaş izlerini gösteren ve gerçekçiliği yansıtan işaretler olarak kabul edilebilir.

7. Orbiana Portreleri

Orbiana, Severus Alexander'ın eşi ve Sallustius Macrinus'un kızıdır (Wiggers-Wegner 1971: 218, Burns 2007: 218). Orbiana'nın Severus Alexander ile evlenmesinden sonra Macrinus kariyerinde yükselmeye başlamış ve imparator ile giderek yakınlaşmıştır. Macrinus'un zamanla Severus Alexander'ı etkilemeye başla-

ması Julia Mamae'yı tedirgin etmiş ve sonuçta oğluna komplo kurduğu gerekçesi ile Marcianus'u öldürmüş Orbiana'yı ise sürgüne göndermiştir (Wiggers-Wegner 1971: 218, Burns 2007: 218). Orbiana da Fulvia Plautilla gibi iktidar ve güç savaşının kurbanı olmuştur.

Severuslar Döneminin son impatoriçelerinden olan Orbiana'nın portreleri sayıca azdır. Bununla birlikte sikke portreleri yardımıyla ona ait portre stilini öğrenebiliyoruz. Orbiana, sikke portreleri üzerinde güzel, genç bir kadın olarak tasvir edilmiştir (resim 45-46). Saçları ortadan ikiye ayrılmış ve *vak dalgası* ile ön kısmı hareketlendirilmiştir, arkada ense üzerine gelecek şekilde küçük bir topuz yapılmıştır. Günümüzde Louvre Müzesinde bulunan ve Orbiana'ya atfedilen mermer portre de sikke portreleri ile aynı saç kuaförünü göstermektedir (Resim 47a-b). Orbiana'nın saç biçimi Julia Mamaea portrelerinde görülen saç biçimiyle benzerdir, her ikisinin saç kuaförü, Julia Domna'nın saç stiline sadeleşmiş ve doğal biçimde gösterilmiş hali olarak değerlendirilebilir. Yüz anatomisindeki özelliklere baktığımızda dar alın, keskin kaş kemeri, iri gözler, kemerli burun yapısı ilk göze çarpan özellikleridir. Orbiana portrelerinde, yanaklar dolgun, ağız küçüktür, dudakları dolgun ve hareketlidir, çene zayıftır. Genel ifadesine bakıldığında hareketli dudaklar yüze naif bir gülümseme etkisi katmıştır.

Orbiana portrelerinde yaşı ile orantılı olarak yüzünde kırışıklık, sarkma gibi yaş işaretleri yoktur. Bununla birlikte gözaltı torbalarının belirgin verilmesi, saçın sade yapısı, bakışlarındaki durgunluk portrelerine doğal bir güzellik kazandırmıştır. Orbiana portrelerinde görülen sadeleşme, Severuslar Dönemi kadın portrelerinin daha doğal ve gerçekçi yapıldığının bir işareti olarak kabul edilebilir.

8. Severuslar Dönemi Sivil Kadın Portreleri

Portre sanatı değerlendirilirken genellikle önce imparatorlar ve eşleri ele alınmaktadır. Onların portrelerinde uygulanan stiller, dönemin sanat anlayışını oluşturmaktadır. Bu stiller sadece yöneticilerin portrelerine yansımış aynı zamanda sivil portrelerde de etkisini göstermiştir. Severuslar dönemi içinde durum değişmemiştir. İmpatoriçelerin portrelerinde görmeye başladığımız sadeleşme ve gerçekçilik sivil kadın portrelerine de yansımıştır. Bize göre kadın portrelerinin tarihlendirilmesinde en belirgin karakteristik özellikler gösteren dönem Severuslar Dönemidir ki burada ele alacağımız örneklerde de net bir şekilde fark edilmektedir. Bir diğer önemli nokta sivil kadın portrelerinin Julia Domna portre stiline başlanarak tutarlı bir şekilde değişim ve gelişimi göstermesidir.

Günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan kadın portresinde Julia Domna'nın başını çevreleyen kaba peruk ve saçların arkada topuz yapılması aynen kullanılmıştır (Resim 48). Ayrıca odaklanmış bakışlar, ince gergin dudak yapısıyla sağlanan ciddi ifade ve kalın boyun yapısı Severuslar Döneminde yavaş yavaş artmaya başlayan gerçekçilik anlayışının sivil portrelere de yansıdığını göstermektedir. Efes Müzesi'nde bulunan bir başka kadın portresinin (Resim 49), Julia

Domna'nın tören imajına (Resim 11) benzer şekilde yapıldığı söylenebilir. Bu portrede hem başı kapatan örtü, hem açık bırakılarak omuzlar üzerine düşürülen dalgalı saç tutamları hem de yüzde kısmen devam eden ideal güzellik anlayışı görülmektedir. Portrenin ağız kısmında dudakların kenarlarının kıvrımlı yapısı da Julia Domna portrelerine benzemektedir.

Kadınların sadece kendileri için imparatorluk stilini uygulamakla kalmayıp aynı zamanda çocukları için de kullandıklarını Bergama Müzesi'nde bulunan kız çocuğu portresinden öğrenebiliyoruz (Resim 50a-b). Bu portre, Fulvia Plautilla'nın çocukluk çağı portrelerinde (Resim 15-16) gördüğümüz saç stiline benzer şekilde yapılmış bir saç kuaförüne sahiptir. Fulvia Plautilla portrelerinden farklı olarak ensedeki saçlar yukarıya doğru tutamlara ayrılmamış, topuz doğrudan ense üzerine yapılmıştır. Yüzündeki dolgun çocuksu yapı da göz ardı edilemez biçimde Fulvia Plautilla portrelerine benzemektedir.

Efes Müzesi'nde yer alan diğer bir kadın portresi de Severuslar Dönemi stilini net bir şekilde göstermektedir (Resim 51a-b). Fulvia Plautilla'nın çocukluk dönemi (Resim 15-16) ve Tip 2a (Resim 20-21) olarak adlandırdığımız portrelerinde görülen saç stilinin kaynaştırılarak uygulanmış bir saç kuaförüne sahiptir. Dikey yönlü tutamlar halinde ayrılan saçlar başın arkasına götürülmüş ve arkada plaka gibi düz bir topuz yapılmıştır. Alın üzerinde saç tutamlarından çıkan ince saç telleri de Fulvia Plautilla'nın saç kuaföründe gördüğümüz özellikleri yansıtır.

Severuslar Döneminde önemli kadınlardan biri olan Julia Maesa ve onu temsil eden portre stili de sivil bayan portrelerinde gözlenebilmektedir. Seçkin bir koleksiyona sahip olan Efes Müzesi'nden bir başka kadın portresinin saç biçiminde Julia Maesa'nın saç stili rahatlıkla ayırt edilebilmektedir (Resim 52a-b). Kadın portresinde, saçlar ortadan ikiye ayrılmış ve kulakları kapatacak şekilde aşağıya indirilmiştir. Arkada bir topuz yapılmıştır. Ayrıca yüz anatomisinde görülen geç yapı, gergin cilt, ciddi ifade, Julia Maesa'nın Erken Tip olarak adlandırdığımız portreleri ile benzerlik göstermektedir (Resim 27-28).

Severuslar Dönemi sivil kadın portrelerinde Julia Mamaea'nın da etkisi görülür. Julia Domna saç stilinin sadeleşmiş bir formunu kullanan Julia Mamaea'nın saç stili ile benzer şekilde yapılmış bir kadın portresi günümüzde Louvre Müzesi'nde bulunmaktadır (Resim 53). Aynı müzede bulunan bir başka kadın portresi de Julia Soemias'ın saç biçimini göstermektedir (Resim 54). Ayrıca her iki portrenin de yüz yapısında rahatlıkla fark edilebilen sert hatlar ve ciddi ifade, Severuslar Dönemi'nde değişen portre stilini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak Severuslar Döneminde kadın portrelerinde görülen stil özelliklerinin neredeyse kronolojik bir şekilde sivil kadın portrelerinde de uygulandığını söylenebilir.

Sonuç

Roma İmparatorluğu'nda portre stili bir anlamda dönemin modasını belirliyordu. Özellikle İmparatoriçelerin saç stili, yüz ifadeleri ve giysileri kadınlar tarafından takip ediliyor, günümüzün moda ikonları gibi talep görüyordu. Severuslar Döneminde de bu durumun değişmediği ele alınan sivil kadın portrelerinde net bir biçimde görülmektedir.

Roma portre sanatında kadın portreleri, erkek portrelerine göre daha idealleştirilmiş özellikler göstermekteydi (Fejfer 2008: 352). Roma'da bilindiği üzere çeşitli sosyal statüler bulunmaktaydı. Bu statülerin ilk belirleyicisi özgür bir Roma vatandaşı olup olmadıkları idi. Daha sonra sosyal sınıflar cinsiyete, mesleklere göre kategorilere ayrılmaktaydı. Yüz tasviri yapılırken aktris, gladyatör, müzisyen gibi meslek gruplarındakilerin ifadeleri daha gerçekçi verilmekteydi (Lindström 2010, s. 89-91). Soyluların özellikle imparator ve eşlerinin portrelerinin ifadesiz olması bir nevi Romalı olduklarının göstergesiydi. Ancak Severuslar Dönemi kadın portrelerine baktığımızda İmparatoriçeler de dâhil olmak üzere yüz fizyonomisinde belirgin karakteristik özelliklerin işlenmeye başladığı dikkat çeker. Metin içinde kronolojik sıra ile ele aldığımız imparatoriçelerin bazılarında gerek saç işlenişinde gerekse yüz anatomisi özelliklerinde, kimlik tanımlaması yapılırken yardımcı olabilecek karakteristik nitelikler portre sanatındaki gerçekçi üslubu göstermesi açısından da önemlidir. Portre sanatında görülen gerçekçi etkilerin, 2.yy sonunda başlayan ve 3.yy boyunca süren sosyal, ekonomik karışıklıklardan kaynaklandığı ve imaj yaratımlarına yansımaları olduğu öne sürülebilir.

Severuslar Dönemi kadın portrelerinde görülen gerçekçi etkiler; saçların daha doğal ve sade yapılması, yüz anatomisinde yaşı belirten çizgilere yer verilmesi, deri sarkmalarının, gözaltı torbalarının cesurca gösterilmesi olarak belirtilebilir. Ayrıca sert hatlara sahip yüz yapısı, odaklanmış bakışlar ve gergin dudaklar, kadın portrelerine ciddi bir ifade vermiş, idealistik yapı giderek azalmıştır. Severuslar Dönemi kadın portreleri için bir başka önemli özellik saç biçimi ve ifadede görülen değişimlerin, sivil kadın portrelerinde kronolojik olarak net bir biçimde izlenebilmesidir. Sonuç olarak Severuslar Dönemi kadın portrelerinin, bölgesel farklılıklar, ustaların alışkanlıklarından kaynaklanan durumlar dışında önceki dönemlere göre daha doğal ve gerçekçi yapıldıkları söylenebilir.

Kaynakça

- Altun, Özge (2016). *Geç Roma Portreciliği* (Doktora Tezi).
- Baharal, Dora (1992). "The Portraits of Julia Domna from the Years 193-211 A.D. and the Dynastic Propaganda of L. Septimius Severus" *Latomus*,51(1), 110-118. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/41536198>
- Bartman, Elizabeth. (2001). "Artifice of Roman Female Adornment", *American Journal of Archaeology*, Vol. 105(1), 1-25, . doi:10.2307/507324.

- Bernoulli, J.J. (1894). *Römische Ikonographie*, II, 3, von Pertinax bis Theodosius, Stuttgart, Berlin, Leipzig.
- Brennan, Peter, Turner, Michael&Nicholas, L., Wright (2007). *Faces of Power: Imperial Portraiture on Roman Coins*, Nicholson Museum.
- Bowman, Alan.K., Garnsey Peter., Cameron Averil. (2008). *The Cambridge Ancient History Second edition Volume XII The Crisis of Empire, A.D. 193–337*, Cambridge University Press.
- Burns, Jasper (2003). "*Julia Mamaea- A Woman in Charge?*", *The Celator* vol. 17, no. 2, February 2003.
- Burns, Jasper (2007). *Great Women of Imperial Rome: Mothers and of the Caesars*, Routledge, London and Newyork.
- Fejfer Jane (2008). *Roman Portraits in Context*, Walter de Gruyter, Berlin-New York
- Hill, Philip V.. (1979). "*The Coin-Portraiture of Severus and his Family from the Mint of Rome*" *The Numismatic Chronicle* (1966-), 19 (139), 36-46.
- İnan, Jale.-Rosenbaum, Elisabeth. (1966). *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor*, Oxford University Press for the British Academy London.
- Jucker, Ines. (2003). "*Rätsel Um Plautilla*", *Antike Kunst*, 46, 72-80.
- Karaoğlan İbrahim (2019). "*Marmaris Müzesi'nden Genç Bir Kadın (Plautilla?) Portresi: Geç Fark Edilen Bir Prenses*", *Arkhaia Anatolika Anadolu Arkeolojisi Araştırmaları Dergisi*, *The Journal of Anatolian Archaeological Studies* Volume 2 (2019) 1-20.
- Kersauson Kate.(1996). *Catalogue des Portraits Romains, Tome II, Edition de la Renuion des Musées Nationaux Paris*.
- Kosmetatou, Elizabeth (2002). "*The Public Image of Julia Mamaea. An Epigraphic and Numismatic Inquiry*", *Latomus*, 61(2), 398-414.
- Levick Barbara (2007). *Julia Domna Syrian Empress*, NY,Routlege
ISBN 0-203-39241-8
- Lindstrøm, Torill, Christine (2010). "*Facial Expressions (and non Expressions) in Roman Faces*" *Bollettino di Archeologia on line I 2010/Volume Speciale/ Poster Session 7*.
- http://www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/roman_facial_expressions_aiac_2008_-_2011_lindstrom1.pdf

- Lusnia, Susan, Sowers (1995). "*Julia Domna's Coinage and Severan Dynastic Propaganda*". *Latomus*, n 54(1), 119-140.
- Magie, David. (1991). *Historiae Augustae, Volume I* LoebClassical Library No. 139.
- Magie, David. (1993). *Scriptores Historiae Augustae, Volume II* Loeb Classical Library. No. 140.
- McCann, Anna, Marguerite. (1968). "The Portraits of Septimius Severus (A.D. 193-211)". *Memoirs of the American Academy in Rome*, 30, 4-222. doi:10.2307/4238661
- Morey, Charles Rufus (1924). "*The Sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and Asitic Sarcophagi*", *Sardis Volume V*, Princeton.
- Nodelman, Sheldon. (1982) "*A Portrait of the Empress Plautilla*", *The J. Paul Getty Museum Journal*, Vol. 10 (1982), pp. 105-120, Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/4166464>
- Özgan, Ramazan. (2013)-I. *Roma Portre Sanatı I*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Özgan, Ramazan. (2013)-II. *Roma Portre Sanatı II*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Özgan, Ramazan. (2015)-III. *Roma Portre Sanatı III*, Ege Yayınları, İstanbul.
- Rowan, Clare. (2011). "*The Public Image Of The Severan Women*" *Papers of the British School at Rome*, 79, 241-273.
- Varner Eric (2004). *Mutiliation and Transformation Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*, (Monumenta Graeca et Romana 10), Boston.
- Yıldırım, Ülfet. (2009). *Antik Dönemde Kadın ve Süslenme* (Yüksek Lisans Tezi).
- Wiggers, Heinz, Bernhard., -Wegner, Max. (1971). *Caracalla bis Balbinus* (Das römische Herrscherbild, 3.1), Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
- Elektronik Kaynaklar:
- Yün saç bandı. 16.05.2019 tarihinde <http://yamodnaya.ru/133-moda-na-povyazki-na-golovu-vesnoj-2011.html> adresinden ulaşıldı.
- Cornraw saç örgüsü. 16.05.2019 tarihinde <http://nicehair.site/cornrows-hairstyles-without-extensions/> adresinden ulaşıldı.

Resimler

	
Resim 1: Julia Domna, Munich, Glyptothek.	Resim 2: Genç Faustina, Venedik Arkeoloji Müzesi.
	Resim 3: Geta, Münih Glyptothek Env: 352.
	
Resim 4a: Julia Domna, Kapitol Müzesi, Roma.	Resim 4b: Julia Domna, Kapitol Müzesi, Roma.
	Resim 5: Julia Domna.

Resim 6a: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1107).

Resim 6b: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1107).

Resim 6c: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1107).

Resim 7: Yün saç bandı

Resim 8: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1109)

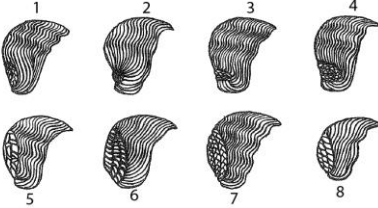

Resim 9: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1104)

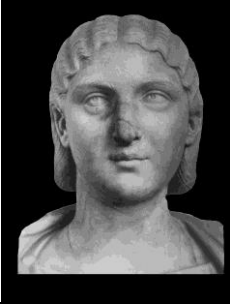

Resim 10: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 4522)	Resim 11a: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1090)	
		
Resim 11b: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 1090)	Resim 12a: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 2364)	Resim 12b: Julia Domna, Louvre Müzesi (Env: 2364)
		
Resim 13: Septimius Severus-Julia Domna, Leptis Magna.	Resim 14: Septimius Severus-Julia Domna, Argentarii.	
 Resim 15: Fulvia Plautilla (I.Tip)	 Resim 16: Fulvia Plautilla (I.Tip)	

 <p>Resim 17: Cornrow saç örgüsü.</p>	 <p>Resim 19a: Fulvia Plautilla, Vatikan Müzesi</p>
<p>Res-tikan</p> <p>sim 19b: Fulvia Plautilla, Va-Müzesi.</p>	 <p>Resim 20: Fulvia Plautilla (II. Tip), Tip 2a</p>
	<p>Resim 21: Fulvia Plautilla (III. Tip), Tip 2a.</p>
	
<p>Resim 22a: Fulvia Plautilla (Malibu Başı)</p>	<p>Resim 22b: Fulvia Plautilla (Malibu Başı)</p>

	
<p>Resim 23a: Fulvia Plautilla, Vatikan Müzesi (Env. 687)</p>	<p>Resim 23b: Fulvia Plautilla, Vatikan Müzesi (Env. 687)</p>
 <p>Resim 24: Fulvia Plautilla, (IV. Tip), Tip 2b.</p>	 <p>Resim 25: Fulvia Plautilla, (V. Tip), Tip 2b</p>
	<p>Resim 26: Julia Maesa, Saç tipleri.</p>
 <p>Resim 27: Julia Maesa, Erken Tip.</p>	 <p>Resim 28: Julia Maesa, Erken Tip.</p>

 <p>Resim 29: Julia Maesa, Orta Tip.</p>	 <p>Resim 30: Julia Maesa, Orta Tip.</p>
 <p>Resim 31: Julia Maesa.</p>	 <p>Resim 32: Julia Maesa</p>
	<p>Resim 33: Julia Soemias, saç tip- leri.</p>
	
<p>Resim 34: Julia Soaemias</p>	<p>Resim 35: Julia Soaemias</p>
 <p>Resim 36: Julia Soa- emias</p>	 <p>Resim 37: Julia Cornelia Paula.</p>

 <p>Resim 38: Julia Cornelia Paula</p>	 <p>Resim 39a: Julia Cornelia Paula Louvre Museum (Env. 1057)</p>
	
<p>Resim 39b: Julia Cornelia Paula Louvre Museum (Env. 1057)</p>	<p>Resim 39c: Julia Cornelia Paula Louvre Museum (Env. 1057)</p>
 <p>Resim 40: Aquilia Severa.</p>	 <p>Resim 41: Annia Faustina</p>
 <p>Resim 42: Julia Mamae</p>	 <p>Resim</p>

	43:Julia Mamae Capitol Müze- si.
<p>Re- Os-</p> <p>sim 44a:Julia Mamae tia Müzesi.</p>	 <p>Re- sim</p> <p>44b:Julia Mamae Ostia Müze- si.</p>
 <p>Resim 45: Orbiana.</p>	 <p>Resim 46: Orbiana.</p>
	
<p>Resim 47a: Orbiana Louvre Müzesi (Env: 1054).</p>	<p>Resim 47b: Orbiana Louvre Müzesi (Env: 1054).</p>

Resim 48: Severuslar Dönemi kadın portresi İstanbul Arkeoloji Müzesi

Resim 49: Severuslar Dönemi kadın portresi Efes Müzesi

Resim 50a: Severuslar Dönemi kadın portresi Bergama Müzesi.

Resim 50b: Severuslar Dönemi kadın portresi Bergama Müzesi.

Resim 51a: Severuslar Dönemi kadın portresi Efes

Resim 51b: Severuslar Dönemi kadın portresi Efes Müzesi Müzesi.

Resim 52a: Severuslar Dönemi kadın portresi Efes Müzesi

Resim 52b: Severuslar Dönemi kadın portresi Efes Müzesi.

Resim 53: Severuslar Dönemi kadın portresi Louvre Müzesi (Env. 1055)

Resim 54: Severuslar Dönemi kadın portresi Louvre Müzesi (Env 1035)